

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРИЩЕПА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 94(497.2:470+571):378]"1878/1915"

**ПІДГОТОВКА ПРОФЕСІЙНИХ КАДРІВ ДЛЯ БОЛГАРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1878-1915 РР.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії Центральної та Східної Європи історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
РУККАС АНДРІЙ ОЛЕГОВИЧ,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка МОН України,
доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент
САГАН ГАЛИНА ВАСИЛІВНА,
Київський університет
імені Бориса Грінченка МОН України,
професор кафедри всесвітньої історії
історико-філософського факультету;

кандидат історичних наук, науковий співробітник
ПЕЛІШКО АДРІАНА ВОЛОДИМИРІВНА,
Інститут історії України НАН України,
науковий співробітник
відділу історичної регіоналістики.

Захист відбудеться 13 лютого 2017 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 12 січня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

А. Л. Пількевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Успішне функціонування будь-яких державних установ та інститутів, стабільний розвиток держави та її міжнародне визнання залежить від наявності кваліфікованих спеціалістів у різних сферах суспільно-політичного та господарсько-економічного життя. У Болгарській державі, відновленій в результаті російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр., таких професійних кадрів не було. Через відсутність власних навчальних закладів формування фахівців відбувалося за кордоном, в тому числі у Російській імперії. У такий спосіб Болгарія не лише пододала нестачу відповідних спеціалістів, але й сформувала власну мережу вищої освіти.

Актуальність дослідження також посилюється необхідністю аналізу цілей Російської імперії, які зумовлювали її участь у підготовці професійних кадрів для Болгарської держави. Через підготовку в своїх навчальних закладах спеціалістів у військовій, юридичній, медичній, духовній та педагогічній сферах, які після повернення на батьківщину займали високі місця у владній ієрархії, російське керівництво прагнуло виховати проросійську болгарську еліту. В цьому контексті цікавим є питання участі Росії у фаховій підготовці болгарських кадрів, як одного із проявів зовнішньополітичної стратегії імперського керівництва з просування та культивування русофільських поглядів на Балканському півострові. Це дасть можливість провести певні паралелі із сьогоденням, більш глибоко проаналізувати заходи Російської Федерації із поширення свого впливу на сусідні держави, у тому числі й ті, які стали складовою «гібридної війни» проти України.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена також недостатньою розробленістю питання підготовки болгарських професійних кадрів у навчальних закладах Росії у вітчизняній історичній науці, незважаючи на те, що провідні навчальні заклади імперії знаходилися на території тогочасної України. Оскільки навчання спеціалістів для Болгарської держави здебільшого відбувалося на території України вивчення окресленої теми дозволить розглянути й окремі сторінки з історії вітчизняних вищих навчальних закладів та українсько-болгарської співпраці в освітній сфері.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної теми «Україна в загальноєвропейських історичних процесах: пошуки цивілізаційного вибору» (державний реєстраційний номер 16 БФ 046-01), включеної до тематичного плану історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному вивченні професійної підготовки болгарських професійних кадрів у навчальних закладах Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- визначити зовнішні фактори у процесі відновлення Болгарської держави від османського панування у 1878 р.;

- розкрити процес створення військових сил Князівства Болгарія;
- охарактеризувати основні напрямки підготовки болгарських військових кадрів;
- прослідкувати процес навчання болгарської молоді в університетах імперії та розкрити їх професійну діяльність на батьківщині;
- визначити особливості підготовки болгарських студентів у російських духовних навчальних закладах;
- дослідити основні напрямки здобування болгарами інженерно-технічної освіти в навчальних закладах Росії.

Об'єктом дисертаційного дослідження є відносини Російської імперії та Болгарської держави наприкінці XIX – на початку XX ст.

Предметом дослідження є історичні передумови, практичні прояви та особливості професійної підготовки болгарських кадрів у навчальних закладах Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період 1878 – 1915 рр. Нижня хронологічна межа – 1878 р., зумовлена завершенням російсько-турецької війни 1877 – 1878 років та звільненням Болгарської держави. Верхній рубіж дослідження – 1915 р., обумовлений вступом Болгарії у Першу світову війну, що призвело до розриву дипломатичних відносин з Російською імперією.

Географічні межі дослідження охоплюють кордони Болгарської держави станом на 1915 р., включаючи територію Південної Добруджі, а також територію Російської імперії.

Теоретико-методологічною базою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів історичної науки. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять принципи історизму та системності. Залежно від виконання поставлених завдань використовувалися статистичний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, логічний методи. Статистичний метод використовувався для визначення кількості болгарських студентів у навчальних закладах Російської імперії та виявлення кількісних показників результату професійної підготовки. Порівняльно-історичний метод сприяв розкриттю особливостей організації та фінансування процесу навчання болгарської молоді в тогочасних російських навчальних закладах, а проблемно-хронологічний метод використовувався для з'ясування причин діяльності російської адміністрації на території Болгарії та визначення передумов відправлення болгарської молоді здобувати фахову освіту в імперії. Логічний метод дозволив зробити висновки щодо питання професійної підготовки болгар у навчальних закладах тогочасної Росії та виявити основний внесок випускників російської вищої школи для подальшого розвитку Болгарської держави. Методи класифікації та періодизації були використані при аналізі історіографії й узагальненні джерельної бази дослідження, що дозволило всебічно розглянути особливості формування болгарських професійних кадрів.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що вперше у вітчизняній історичній науці детально висвітлюються питання, пов'язані з підготовкою професійних кадрів для Болгарської держави протягом 1878 – 1915 рр.

Вперше:

- введено до наукового обігу раніше неопубліковані історичні джерела з архівів України та Республіки Болгарія, зокрема, матеріали Тимчасового російського управління, матеріали періодичної преси, спогади та листування болгар, котрі навчалися в Російській імперії;

- комплексно проаналізовано участь та роль Російської імперії у підготовці професійних кадрів для Болгарської держави після завершення російсько-турецької війни 1877 – 1878 років;

- здійснено аналіз не лише професійної підготовки болгар у російських навчальних закладах, але й розкрито їх діяльність на батьківщині.

Удосконалено:

- висновки щодо питання впливу російського уряду на становлення Болгарської держави наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.;

- наукове уявлення про систему формування болгарських професійних кадрів;

Набули подальшого розвитку:

- систематизація та аналіз джерел та наукової літератури з проблеми дослідження;

- дослідження становлення болгарської державності в умовах зовнішньополітичного впливу Російської імперії;

- вивчення процесу фахової підготовки іноземних студентів в тогочасних закладах Російської імперії, в тому числі й українських.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні розуміння процесу становлення Болгарської держави через призму підготовки кадрового потенціалу. Результати дослідження можуть бути основою для подальших наукових розробок з питань формування професійних кадрів та культурно-освітніх процесів Болгарії та України, а також використовуватися при підготовці узагальнюючих праць, підручників та навчальних посібників з всесвітньої та вітчизняної історії; написанні робіт з історії освіти; розробці нормативних та спеціальних лекційних курсів з історії Болгарії.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження було оприлюднено та обговорено на всеукраїнських та міжнародних науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, зокрема: «Дні науки історичного факультету» та «Шевченківська весна» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014, 2015, 2016); «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації» (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2016) та ін.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 6 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі одна публікація – в зарубіжному виданні. Окремі положення та результати дисертації додатково відображені у 7 публікаціях тез та виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями та характером дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (27 с., 255 позицій), додатків.

Загальний обсяг дисертації становить – 222 сторінки тексту, з яких основний зміст викладено на 184 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, показано зв'язок теми з науковими програмами, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, хронологічні та географічні межі. Розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі «Історіографія та джерельна база дослідження»**, який включає в себе два підрозділи, проаналізовано стан наукової розробки теми та охарактеризовано джерельну базу дисертаційного дослідження.

Підрозділ 1.1 «Стан наукової розробки проблеми». Історіографічну базу дослідження можна умовно поділити на три періоди, котрі відповідають історичним процесам існування болгарської державності від 1878 р. до початку ХХІ ст.: перший 1878 – 1944 рр.; другий 1944 – 1990 рр.; третій з 1990 р. – до сьогодення.

До першого хронологічного періоду належать праці кінця ХІХ ст. Вони мають загально-оглядовий зміст, характеризують процес звільнення болгарського народу з-під влади Османської імперії та розкривають діяльність російської адміністрації – Тимчасового російського управління (далі – ТРУ) на території Князівства, окреслюючи при цьому роль Російської імперії у процесі відновлення болгарської державності.

Враховуючи умови розвитку післявоєнної Болгарії, а також присутність на її території значної кількості російських дипломатів та військових, перші дослідження з'явилися саме у Російській імперії. У 1880-х роках тут вийшли праці, присвячені становленню післявоєнної Болгарської держави, в яких опосередковано згадується й проблема професійної підготовки болгар у навчальних закладах Російської імперії¹.

На початку ХХ ст. М. Овсяний видав серію праць, присвячених організаційній діяльності ТРУ². За його твердженням саме російські військово-політичні діячі

¹ Плевне П. А. Военно-статистический обзор княжества Болгарского и стратегическое его значение в случае войны с Турцией и Австрией / П. А. Плевне. – Санкт-Петербург: Типография Штаба войск гвардии и Петербургского военного округа, 1881. – 238 с.; Попов Н. А. Воспитание болгар и Южнославянский пансион Ф. Н. Минкова в Николаеве / Н. А. Попов. – Санкт-Петербург, 1880. – 33 с.; Попруженко М. Г. М. С. Дринов. Очерк изъ истории возрождения болгарскаго народа. / М. Г. Попруженко. – Харьков: Печатное дело, 1908. – 21 с.

² Овсяный Н. Русское управление в Болгарии в 1877 – 78 – 1879 гг. – Т. I. Заведывавший гражданскими делами при Главнокомандовавшем Действующей армии князь В. А. Черкасский. – Издание Военно-Исторической Комиссии Главного Штаба. / Н. Овсяный. – Санкт-Петербург: Т-во Художественной Печати, 1906. – 340 с.; Він же. Русское управление в Болгарии в 1877-78-1879 гг. – Т. II. – Российский Императорский Комиссар в Болгарии, генерал-адъютант князь А. М. Дондуков-

підготували основу для подальшого будівництва болгарської державно-управлінської системи. Проте в дослідженнях М. Овсяного не надається інформація про навчання болгар у Росії, згадується лише, що російські представники в ТРУ залучали до своєї адміністрації болгар, котрі були випускниками навчальних закладів імперії.

Для другого періоду притаманні певні зміни, зумовлені встановленням в Болгарії марксистської ідеології в результаті вересневих подій 1944 р. У зв'язку з цим, більшість досліджень були зосереджені на питаннях соціально-економічного розвитку країни, революційних подіях чи «класовій боротьбі». Особливу увагу дослідники цього періоду приділяли діяльності відомих болгарських революціонерів, котрі здобули професійну освіту в Росії. В цьому контексті, питання російсько-болгарських культурних зв'язків, в певній мірі, зводилося до зображення ролі Російської імперії у формуванні болгарської русофільської інтелігенції³. Дещо інший характер має публікація О. Шевченко⁴, яка в контексті дослідження болгарсько-російських зв'язків у сфері освіти, зазначає, що незважаючи на складність дипломатичних відносин між державами наприкінці ХІХ ст., кількість болгар у тогочасних російських навчальних закладах залишалася значною.

Початок якісно нового періоду в дослідженні питання професійної підготовки болгар у російських навчальних закладах припадає на кінець ХХ ст. (демократизація політичного режиму в Болгарії). У 1993 р. вийшла праця болгарського історика С. Недева⁵, де подається основна інформація про учасників військових дій за національне об'єднання болгарського народу. Для дисертаційного дослідження особливе значення має зібраний фактологічний матеріал щодо професійної підготовки болгарських військових. Особливо цінною є інформація про військову діяльність провідних болгарських військових міністрів, котрі були випускниками навчальних вузів імперії (Р. Петров, С. Ковачов, Г. Вазов та ін.).

Корсаков. – Издание Военно-Исторической Комиссии Главного Штаба. / Н. Овсяный. – Санкт-Петербург: Т-во Художественной Печати, 1906. – 291 с.

³ Абакумов А. И. Помощь России в воссоздании болгарской государственности (Организация русского гражданского управления) / А. И. Абакумов // Вопросы новой и новейшей истории. – Новосибирск, 1956. – С. 115-116; Степанова Л. Вклад России в подготовку болгарской интеллигенции в 50 – 70-е гг. / Л. И. Степанова. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 214 с.; Сохань П. С. Очерки истории украинско-болгарских связей / П. С. Сохань. – К.: «Наукова думка», 1984. – 288 с.

⁴ Шевченко О. В. Українсько-болгарські зв'язки у галузі освіти (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / О. В. Шевченко // Історія зарубіжних країн. Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць. – Випуск 15. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 26-33.

⁵ Командването на българската войска през войните за национално обединение 1885, 1912, 1913, 1915, 1918. / Съставител Светлозар Недев. – София: Св. Георги Победоносец, 1993. – 201 с.

Болгарські історики А. Кожухаров⁶, І. Танчев⁷ та Р. Манафова⁸ здійснили ґрунтовні дослідження, присвячені виключно підготовці болгарської молоді за кордоном. Їхні наукові доробки засвідчили появу нових тенденцій у болгарській історіографічній думці, пов'язаних із розширенням спектру джерельної бази та кількості досліджуваних питань. Історики розкривають питання професійної підготовки болгарської молоді у російських та західноєвропейських навчальних закладах. Використовуючи низку архівних матеріалів, автори досить вдало висвітлили основні причини за якими болгар відправляли здобувати освіту за межі власної держави. Також вони частково охарактеризували налагодження державної допомоги студентам у закордонних навчальних закладах.

Серед сучасних вітчизняних дослідників до питання професійної підготовки балканських студентів у російських навчальних закладах звернулася Г. Саган⁹. В контексті розгляду культурних зв'язків югослов'ян з Україною дослідниця розкрила питання богословської освіти вихідців з Балкан у Київській духовній академії протягом 1900 – 1918 рр. Особливу вагу мають відомості про місце болгар в освітньому процесі Російської імперії.

Таким чином, попри значну історіографічну базу проблеми, більшість праць лише опосередковано торкається визначеної тематики. Безпосередньо фахова підготовка майбутніх болгарських діячів державно-чиновницького апарату ще потребує подальшого вивчення. Ряд важливих проблем і досі залишається недостатньо або практично недослідженими.

У *підрозділі 1.2 «Джерельна база»* проаналізовано масив використаних опублікованих та архівних джерел. Для всебічного дослідження поставленої проблеми було опрацьовано 15 фондів вітчизняних й болгарських архівів, зокрема: Центрального державного архіву України м. Києва (ЦДАК України), Державного архіву м. Київ (Держархів м. Києва), Державного архіву Одеської області (Держархів Одеської обл.), Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ), Центрального державного архіву Республіки

⁶ Кожухаров А. Н. Обучението на българските морски офицери зад граница (1882 – 1944). / А. Н. Кожухаров. – Варна: Тера Балканика, 2015. – 258 с.; Він же. Български стипендианти в Морския копус – Санкт Петербург (1899 – 1914 г.): обучение и образователни аспекти на кариєта им. / А. Н. Кожухаров // Педагогика. – Т.1. – 2011. – С. 128-144.

⁷ Танчев И. Българската държава и учението на българи в чужина / И. Танчев. – София: Марин Дринов, 1994. – 217 с.; Він же. Българи в чуждестранни военноучебни заведения (1878 – 1912). / И. Танчев. – София: Гутенберг, 2009. – 259 с.

⁸ Манафова Р. В. Интелигенция с европейски измерения (1878 – 1912) / Р. В. Манафова. – София: Св. Климент Охридски, 1994. – 317 с.; Вона ж. Културна и просветната политика на изпълнителната власт. / Р. В. Манафова // 120 години изпълнителна власт в България. – Научна конференция, София, 6-7 юлю 1999 година. – София: Тутенберг, 1999. – С. 77-90.

⁹ Саган Г. В. Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною / Г. В. Саган. – К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 568 с.

Болгарія в м. Софія (ЦДА) та Наукового архіву Болгарської академії наук (НА БАН) та залучено матеріали 92 справ.

Для з'ясування кількості болгарських студентів у Київській духовній академії (КДА) було опрацьовано матеріали ЦДАК України, котрі розміщені у фонді 711 «Київська духовна академія». Особливу цінність становлять документи з опису («Конференція та рада»), в котрих міститься докладна інформація про правила вступу болгарських студентів до богословського навчального закладу Києва, розкривається процес професійної підготовки, а також зазначається про їх успішність. Архівні документи свідчать, що кількість болгарських студентів у КДА протягом досліджуваного періоду, у порівнянні з іншими іноземними студентами, була більшою.

Висвітлити питання фахової підготовки болгарської молоді в Київському університеті святого Володимира дозволили матеріали Державного архіву м. Києва, які знаходяться у фонді 16. Аналіз архівних документів Держархіву м. Києва дозволив також з'ясувати поодинокі випадки працевлаштування болгарських випускників на батьківщині.

Серед фондів Держархіву Одеської обл. особливе значення має фонд «Новоросійського університету» (Ф. 45.), де містяться важливі документи щодо здобуття болгарами вищої освіти. В результаті опрацювання доступних матеріалів з'ясовано, що більшість болгар, котрі навчалися в Новоросійському університеті, здобували юридичну, фізико-математичну та історико-філологічну освіту.

У ІР НБУВ було опрацьовано архівні матеріали фонду 174 («Архів Київської духовної академії»), в яких міститься відомості болгарських студентів та інформація про їх навчання та діяльність в Болгарії.

Значну частину джерельної бази дисертаційного дослідження становлять матеріали фондів болгарських архівів. Використана інформація з фондів ЦДА дозволяє не лише прослідкувати конституційне оформлення Болгарської держави у 1878 р., але й розкрити діяльність ТРУ в організаційних питаннях щодо адміністративного оформлення звільнених болгарських земель та залучення до політичного процесу болгарських кадрів.

Архівні документи, які знаходяться в НА БАН у м. Софія дозволили встановити, де здобували професійну освіту болгарські міністри П. Абрашев, Д. Молов та П. Пешев. Залучення до наукового обігу матеріалів з НА БАН дозволило всебічно розглянути процес перебування болгарських студентів у навчальних закладах Російської імперії.

Окрему групу джерел утворюють опубліковані збірки документів, котрі вміщують матеріали болгарських архівів, офіційних наказів, особистого листування та періодичних видань, а також матеріали періодичної преси та мемуарна література¹⁰.

¹⁰ 100 години от Руско-турската освободителна война 1877-1878. – Книга първа. Руско-турската освободителна война: документален сборник с подобрани материали от архивите и бьогарския възрожденски печат 1876-1878. – София, 1979. – 456 с.; Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА: в 4 т. /

Таким чином, різноманітна джерельна база дає змогу всебічно вивчити процес професійної підготовки болгарських державно-чиновницьких, військових, медичних та педагогічних кадрів у російських навчальних закладах та визначити роль та участь Російської імперії у даному питанні. Аналіз опублікованих і архівних документів у поєднанні з інформацією, що міститься у періодичних виданнях, дозволив виявити нові факти з проблематики дисертаційної роботи та вирішити дослідницькі завдання.

У другому розділі **«Участь Росії у відновленні болгарської державності (1877 – 1879 рр.)»** розглянуто діяльність російської адміністрації в болгарських землях протягом 1877 – 1879 рр., її вплив на формування основних державних структур відновленої країни, а також на організацію місцевого управління.

У **підрозділі 2.1 «Організація Тимчасового російського управління в болгарських землях»** проаналізовано правові підґрунтя формування російської адміністрації, котра діяла на звільнених болгарських землях протягом 1877 – 1878 рр. З'ясовано, що першочергові завдання щодо організації місцевої болгарської адміністрації були покладені на завідувача цивільними справами В. Черкаського, котрий перебував на цій посаді до підписання Сан-Стефанського договору 3 березня 1878 р.

Протягом 1877 – 1878 рр. представниками ТРУ було здійснено реформування адміністративного управління, поштової служби, судочинства, фінансів, освіти, а також організовано Болгарське ополчення, до складу якого увійшли болгарські добровольці. Проаналізовано основні документальні матеріали, котрі були основоположними у процесі становлення Болгарської держави – «Інструкція Завідувачу цивільними справами при Головнокомандувачі дієвої армії», «Збірник офіційних розпоряджень та документів по болгарському краю», «Тимчасові правила для управління адміністративними радами в округах та містах Болгарії» та ін.

Результати діяльності В. Черкаського на посаді завідуючого цивільними справами стали основою для подальшого реформування та заклали початок болгарського державотворчого будівництва.

У **підрозділі 2.2 «Другий період діяльності російської адміністрації в Князівстві Болгарія»** з'ясовано, що наступний етап діяльності ТРУ припадає на період перебування на посаді завідувача цивільними справами О. Дондукова-Корсакова – з квітня 1878 р. по липень 1879 р. Відразу ж після свого призначення О. Дондуков-Корсаков отримав від російського Міністерства закордонних справ відповідну інструкцію, в якій визначався основний склад російської адміністрації та проголошувалось завдання організації наступних відділів: внутрішніх справ;

[сост. В. И. Ульяновский] – К.: Издательский отдел Украинской Православной Церкви, 2014. Т.1: А-Й; Т. 2: К-П. – 2014, 2015. – 576 с.; 618 с.; Из архива на Константин Иречек. / Петър Миятев. – Т. II. – София: Българската академия на науките, 1959. – 381 с.; Муратов А. Документи за дейността на русите по уредбата на гражданското управление на България от 1877-1879. / А. Муратов. – София: М-во на Народното просвещение, 1905. – 404 с.; Тодор Бурмов. Дневник. Спомените ми. Автобиография. / Т. Бурмов. – София: Любомуърие, 1994. – 392 с.; Държавен вестник.

фінансів та контролю; духовних та навчальних питань; судових справ; поштовий, телеграфний та шляхів сполучення; військових справ.

На початковому етапі діяльності адміністрації О. Дондукова-Корсакова на посади віце-губернаторів було призначено болгар Н. Даскалова, Т. Бурмова, М. Балабанова та Д. Цанкова. Професор Марин Дринов завідував народною освітою та духовними справами. З часом керівництво ТРУ все активніше залучало болгарське населення до адміністративного апарату. Головна причина таких дій містилася в характері діяльності ТРУ, основним завданням якого була підготовка бази для подальшого функціонування власне болгарського державного апарату.

За результатами Берлінського конгресу 1878 р. термін перебування російської адміністрації в Болгарії скоротився з 2 років до 9 місяців. Проте зміни умов перебування ТРУ в болгарських землях не змінили вже існуючого курсу реформ. За дорученням князя О. Дондукова-Корсакова у Софії відкрили Військове училище, в якому готували майбутніх болгарських офіцерів. Відбулися подальші реформування податкової системи, поштової служби, медицини, було відкрито перший Народний банк та бібліотеку в Софії.

Заключним етапом діяльності ТРУ стала підготовка болгарської конституції. Відповідну комісію очолив російський комісар С. Лукьянов. Після прийняття 16 квітня 1879 р. конституції Князівства Болгарія та обрання князя Олександра Баттенберга діяльність ТРУ було припинено. У липні 1879 р. О. Дондуков-Корсаков разом зі своєю адміністрацією повернувся до Російської імперії.

Третій розділ «Формування болгарської армії та підготовка болгарських військових кадрів», який включає в себе два підрозділи, присвячений розгляду створення болгарського війська та його поповнення професійними кадрами – випускниками фахових закладів Російської імперії.

У *підрозділі 3.1 «Створення болгарського війська»* встановлено, що відповідно до умов Берлінського конгресу болгарський народ отримав можливість сформувати власну армію. Прослідковано трансформаційні зміни від часу утворення Болгарського ополчення у 1877 р. до організації дружин Земського війська у липні 1878 р.

Основу для становлення самостійного болгарського війська було сформовано представниками ТРУ, за ініціативи яких напередодні російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр. в Кишиневі розпочалося формування перших військових загонів Болгарського ополчення.

«Правила про створення Болгарського ополчення» від 5 квітня 1877 р. та «Тимчасові правила для утворення Земського війська князівства Болгарського» від 25 квітня 1878 р. стали законодавчою базою, котра регламентувала формування болгарських військових структур. Для підготовки болгарських військових у 1878 р. також була оприлюднена відповідна «Інструкція для навчання ратників Земського війська», в якій зазначалося про формування підготовчих курсів зі складу російських військових, котрі безпосередньо керували зазначеним процесом. Для військової підготовки болгар при російській адміністрації утворювали навчальні роти.

Таким чином, в результаті діяльності ТРУ у відновленій болгарській державі було закладено основу для комплектування військових частин національними професійними кадрами, а також розпочалось формування власної військової освіти, яка перебувала у постійному зв'язку з державним управлінням Князівства, а згодом й Царства Болгарія.

У *підрозділі 3.2 «Професійна підготовка національних кадрів для болгарської армії в російських навчальних закладах»* простежено що, підготовка болгарських військових відбувалася як на території Болгарії, так і в Російській імперії. Проте Військове училище в Софії не могло повністю забезпечити необхідними кадрами потреби нової держави. Саме тому одним із центрів військової підготовки болгар стали навчальні заклади Росії.

Порядок прийому болгар до військових навчальних закладів імперії до початку ХХ ст. регламентувався приймаючою стороною. Окремі правила для іноземних слов'ян, в тому числі й болгар було затверджено у 1901 р. («Правила прийому в російські навчальні заклади студентів-іноземців з Балкан») та 1910 р. («Правила прийому підданих південнослов'янських держав в російські військово-навчальні заклади»).

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. основними центрами, де болгарська молодь здобувала вищу військову освіту, були Миколаївська академія Генерального штабу, Миколаївська військово-інженерна академія, Олександрівська військово-юридична академія, Михайлівська артилерійська академія та ін. Серед випускників зазначених навчальних закладів вісім були військовими міністрами Болгарії (К. Попконстантінов, О. Панов, Р. Стоянов, С. Паприков, М. Савов, Н. Іванов, Г. Вазов, С. Ковачов), один (Х. Попов) – міністром внутрішніх справ. Загальна кількість болгарських випускників вищих військових навчальних закладів Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. становить понад 100 чоловік.

Одним із центрів військової підготовки болгарських професійних кадрів були військово-морські навчальні заклади Російської імперії. Серед основних осередків можна виділити наступні установи: морехідні класи, Морське інженерне училище імператора Миколи I в Кронштадті, Морське училище у Санкт-Петербурзі, Артилерійський офіцерський клас в Кронштадті та ін. Серед випускників російських військових училищ, класів та різноманітних курсів протягом 1878 – 1915 рр. було понад 300 болгарських військових, котрі після повернення на батьківщину займали провідні посади у військово-політичній системі, займалися адміністративною та навчально-освітньою діяльністю.

У *четвертому розділі «Підготовка болгарських кадрів у вищих навчальних закладах Росії»* йдеться про здобуття болгарами університетської освіти, про формування богословських кадрів, особливості підготовки інженерно-технічних кадрів та розкрито професійну діяльність випускників на батьківщині.

У *підрозділі 4.1 «Навчання болгар у російських університетах»* проаналізовано основні категорії болгарських студентів, визначено умови вступу та розкрито питання їхнього фінансового забезпечення. З'ясовано, що стипендії та одноразові грошові допомоги надавалися виключно бідним студентам, котрі повинні були документально підтвердити своє матеріальне становище. Болгарське

міністерство народної освіти найбільшу кількість урядових стипендій виділяло студентам, котрі вивчали медицину, право, педагогіку та математику. Власне така спрямованість державного регулювання грошової допомоги була виправдана часом, адже у відновленій Болгарській державі зазначені спеціальності були вкрай необхідними.

Встановлено, що наприкінці XIX – на початку XX ст. найбільше болгарських студентів навчалося на медичному та юридичному факультетах Київського університету святого Володимира, Новоросійського, Московського та Санкт-Петербурзького університетів. Серед вихованців чотирьох російських університетів проаналізовано діяльність понад 60 болгарських випускників, котрі після повернення до Болгарії зробили вагомий внесок як для становлення власної державності, так і для формування національної професійної еліти (С. Попов, Г. Згурев, А. Каблешков, Д. Тончев, П. Абрашев, С. Бобчев та ін.).

У *підрозділі 4.2 «Підготовка болгар у духовних навчальних закладах»* прослідковано, що здобування болгарами богословської освіти у Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. було продовженням вже існуючої традиції, оскільки студенти з Балкан зустрічалися у місцевих духовних закладах ще у першій половині XVIII ст.

Південні слов'яни, в тому числі й болгар, здобували богословську освіту в Києві, Москві, Казані, Санкт-Петербурзі та Одесі. Російські державні чиновники приділяли значну увагу підготовці православних слов'ян у своїх навчальних закладах, з яких прагнули створити надійних проповідників русофільства. Однією із переваг навчання болгар у духовних закладах Росії була грошова підтримка з боку святійшого Синоду, котрий утримував їх за власний рахунок.

Випускники богословських навчальних закладів після повернення на батьківщину займалися не лише церковними справами, але й інтенсивно залучалися до організації болгарського освітнього процесу. Одним із яскравих прикладів є випускник Київської духовної академії С. Станіміров, який був засновником Болгарського історичного товариства та Археологічного інституту, а І. Снегаров очолював Інститут болгарської історії та архівний відділ.

Найбільша кількість болгарських богословів здобувала професійну освіту в Київській духовній академії (КДА). За результатами дослідження встановлено, що понад 50 болгар були випускниками КДА. Протягом 1878 – 1915 рр. випускниками Казанської духовної академії було близько 20 болгар, котрі під час навчання отримували грошову допомогу як від російського Синоду, так і від керівництва болгарської церкви. Серед 24 випускників Московської та Санкт-Петербурзької духовних академій більшість болгар перебували на фінансовому утриманні російського Синоду.

Підрозділ 4.3 «Фахова підготовка інженерно-технічних кадрів» присвячений розгляду формування болгарської інженерно-технічної інтелігенції, котра здобувала професійну освіту в технічних вузах Російської імперії. З'ясовано, що потреба у технічних кадрах була зумовлена модернізацією у болгарському сільському господарстві та промисловим розвитком. Наприкінці XIX ст. Болгарія була поділена на 22 технічні райони, адміністрація яких потребувала відповідних спеціалістів.

Питання підготовки інженерно-технічного потенціалу у Болгарській державі розглядалося на державному рівні. У 1883 р. Міністерство народної освіти запропонувало виділити державні стипендії для здобуття технічної освіти тим болгарам, котрі навчалися за кордоном. Таку грошову допомогу отримували болгарські студенти в Санкт-Петербурзькому технологічному інституті, Інституті цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі, Харківському технологічному інституті та у профільних вузах Москви.

Головною причиною здобуття фахової технічної підготовки болгар у російських навчальних закладах була відсутність необхідних освітніх установ на батьківщині. В «Правилах прийому до російських навчальних закладів студентів-іноземців з Балкан» (від 24 вересня 1901 р.) було зазначено, що до технічних навчальних закладів на території Російської імперії балканські студенти, в тому числі й болгари, мають право вступати до наступних закладів: Технологічних інститутів у Санкт-Петербурзі та Харкові, Катеринославського гірничого інституту, Інституту цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі та відповідних училищ, класів.

Серед відомих болгарських інженерів та технологів були випускники Технологічного інституту в Санкт-Петербурзі (Г. Колушки, Й. Георгов, І. Георгієв), Інституту цивільних інженерів (Г. Ненов), Харківського технологічного інституту (І. Кинчов) та Катеринославського гірничого інституту (П. Флорин). Всі вони отримували грошову допомогу від Міністерства народної освіти Болгарії та повернулись на батьківщину.

ВИСНОВКИ

У висновках підсумовано результати дослідження та викладено основні положення дисертаційної роботи, які винесено на захист.

- Здійснено аналіз наукової розробки проблеми дослідження та з'ясовано, що обрана проблематика досі не була предметом окремого спеціального історичного дослідження. Прослідковано, що в науковій літературі, котра висвітлює розвиток Болгарської держави відповідного хронологічного періоду, значна увага зосереджена на військових подіях російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр., на діяльності ТРУ, на допомозі Російської імперії у процесі відновлення Болгарії, але не на проблемі професійної підготовки болгарських професійних кадрів у навчальних закладах Росії. У історіографічній базі радянського періоду питання фахової підготовки болгарської молоді в тогочасних російських навчальних закладах згадується у контексті болгарсько-російських або ж болгарсько-українських культурно-наукових зв'язків з наявним ідеологічним забарвленням. Початок якісно нового етапу у висвітленні досліджуваної проблеми припадає на кінець ХХ ст., коли історіографічна база поповнюється окремими науковими розробками як болгарських, так і українських дослідників, котрі більше уваги приділяють питанню професійної підготовки болгарських кадрів за межами Болгарії. Аналіз історіографії досліджуваної проблематики вказує на відсутність комплексних досліджень питання фахової підготовки болгарських кадрів наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Джерельна база дисертаційного дослідження включає широке коло архівних та опублікованих джерел: 1) законодавчі та нормативні акти, 2) архівні матеріали, 3)

опубліковані документи, 4) періодичні видання, 5) мемуарну літературу. В цілому джерельна база є достатньо репрезентативною для вирішення поставлених завдань.

- Становлення болгарської державності після завершення російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр. було складним історичним процесом. Встановлено, що зовнішній фактор впливу Російської імперії у процесі відновлення Болгарської держави був, перш за все, політичним. Адже російське керівництво через болгарське питання прагнуло виховати проросійську болгарську еліту як певну страховку для проведення свого зовнішньополітичного курсу. Незважаючи на це, діяльність ТРУ була необхідною для болгарського державотворення, оскільки саме представники російської адміністрації визначили політичну структуру відновленої балканської держави наприкінці ХІХ. та підготували законодавчу й нормативно-правову базу для направлення болгарських студентів на навчання до Росії.

- Виявлено, що процес створення військових сил Князівства Болгарія пройшов трансформаційні зміни від утворення Болгарського ополчення до формування Земського війська. Створені після російсько-турецької війни 1877 – 1878 рр. болгарські військові сили мали не меті не лише захист кордонів відновленого Князівства Болгарія, але й повинні були сприяти утвердженню та зміцненню власного державного суверенітету. Важливим моментом у формуванні болгарських військових структур відігравали представники російської армії, котрі на початкових етапах займали основні посади у вищому військовому керівництві Болгарської держави. Остаточне оформлення болгарського війська сприяло процесові направлення національних військових кадрів здобувати професійну освіту до військових навчальних закладів Російської імперії.

- Визначено, що серед болгарських військових та політичних діячів значна частина була вихованцями вищих військово-навчальних закладів імперії. Болгарські військові були випускниками Михайлівської артилерійської академії, Миколаївської академії Генерального штабу та Миколаївської військово-інженерної академії Санкт-Петербургу. Також одним із напрямків була підготовка болгарських кадрів у військово-морських закладах імперії (морехідні класи, Морське інженерне училище імператора Миколи I в Кронштадті, Морське училище у Санкт-Петербурзі, Артилерійський офіцерський клас в Кронштадті та ін.). В результаті проведеного дослідження з'ясовано, що протягом 1878 – 1915 рр. військову освіту в Росії здобуло понад 400 болгар, котрі після повернення на батьківщину працювали в різних державно-адміністративних установах, навчальних закладах та брали участь у військових діях (на початку загальної мобілізації у зв'язку з оголошенням Балканської війни у 1912 р. 20 % офіцерського складу болгарського флоту були випускниками російських навчальних закладів).

- Встановлено, що протягом 1878 – 1915 рр. майбутні болгарські політики та державні діячі здобували вищу освіту на медичних та юридичних факультетах університетів тогочасної Російської імперії (Київського університету св. Володимира, Новоросійського університету, Московського та Санкт-Петербурзького). Деяко менше болгарських студентів навчалось на фізико-математичних та історико-філологічних факультетах. Отримавши фахову освіту в Росії, болгарі поверталися на батьківщину, де працювали в державно-

адміністративному апараті та навчально-наукових установах. Направлення болгарських студентів здобувати освіти за межами власної держави було зумовлене тим, що до 1888 р. в Болгарії були відсутні вищі навчальні заклади, діяла лише незначна кількість середніх та технічних шкіл, котрі не могли забезпечити відновлену державу необхідним кадровим потенціалом.

- Процес підготовки болгарських богословів у російських духовних навчальних закладах наприкінці XIX – на початку XX ст. був продовженням вже існуючої традиції, яка входила до зовнішньополітичного курсу імперії. Фахова підготовка болгар в духовних навчальних закладах Росії регламентувалася відповідними законодавчими документами, а питання надання стипендій від російського уряду вирішувалося в спеціальній комісії при Міністерстві закордонних справ. З Київської, Казанської, Московської та Санкт-Петербурзької духовних академій протягом 1878

– 1915 рр. вийшло близько ста болгарських богословів, котрі після повернення на батьківщину займалися не лише церковними справами, але й приймали участь в організації навчального процесу.

- У ході дослідження визначено основні напрямки здобування болгарями інженерно-технічної освіти в навчальних закладах Російської імперії. В першу чергу це були профільні навчальні заклади Санкт-Петербургу, Харкова, Москви та Катеринослава, з яких вийшли відомі болгарські інженери та технологи (Г. Колушки, П. Флорин, Х. Пеєв, Л. Божков), котрі заклали основу для подальшого формування болгарської інженерно-технічної справи. Наприкінці XIX – на початку XX ст. болгарська влада дедалі більше уваги починає приділяти підготовці саме інженерно-технічних кадрів. Такі дії були зумовлені пошквалюванням економічного розвитку країни, а також появою нових державних структур (збільшувалася кількість відповідних міністерств, департаментів), котрі потребували відповідних професійних кадрів для продовження модернізаційних заходів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях, що відображають основні результати дисертаційного дослідження:

1. Прищепа Т. Відновлення болгарської державності та Російська імперія (1877 – 1879 рр.) / Тетяна Прищепа // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: Гілея, 2014. – Вип. 85 (6). – С. 106-109.

2. Прищепа Т. Професійна підготовка болгарської молоді в Київському університеті святого Володимира (друга половина XIX століття) / Тетяна Прищепа // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. – Вип. 5 (123). – С. 47-50.

3. Прищепа Т. Професійна підготовка болгар в Імператорському Новоросійському університеті (1878 – 1915 рр.) / Тетяна Прищепа // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія історія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 190-193.

4. Прищепа Т. Підготовка болгарських військових кадрів у навчальних закладах Російської імперії 1878 – 1915 рр. / Тетяна Прищепа // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Вип. 42. – С. 226-231.

5. Прищепа Т. Навчання болгар у Київській духовній академії (1878 – 1915 рр.) / Тетяна Прищепа // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип. 1 (124). – С. 34-36.

6. Прищепа Т. Военные министры Болгарии – воспитаники учебных заведений Российской империи (1879 – 1915) / Татьяна Прищепа // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – Austria, Vienna, 2015. – №3-4 March-April, volume 1. – p. 33-38.

Публікації, що додатково відображають результати дисертаційного дослідження:

1. Прищепа Т. Діяльність Тимчасового російського управління на території Болгарії (1877 – 1879 рр.) / Тетяна Прищепа // Матеріали VII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки історичного факультету». / Редкол.: чл.-кор. НАНУ В.Ф. Колесник (голова), доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови), Є.С. Браїлян (відп. редактор). – Т. 2. – К.: Логос, 2014. – С. 254-257.

2. Прищепа Т. Навчання болгар в Київському університеті святого Володимира (др. пол. XIX ст.) / Тетяна Прищепа // Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє: результати VIII міжнародної конференції. Збірник наукових праць (14 листопада 2014 р.) – К., 2014. – С. 59-63.

3. Прищепа Т. Професійна підготовка болгарської молоді в Київському університеті святого Володимира (др. пол. XIX ст.) / Тетяна Прищепа // The Fourth International Conference on History and Political Sciences. Proceedings of the Conference (November 9, 2014). «East West» Association for Advanced Studies and Studies and Higher Education GmbH. – Vienna, 2014. – p. 43-48.

4. Прищепа Т. Підготовка болгарських військових у навчальних закладах Російської імперії 1878-1915 рр. / Тетяна Прищепа // Дні науки історичного факультету: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету». – К.: Логос, 2015. – С. 639-641.

5. Прищепа Т. Створення болгарської національної армії та Російська імперія (1877-1879 рр.) / Тетяна Прищепа // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – К., 2015. – С.519-522.

6. Прищепа Т. Марин Дринов – перший болгарський міністр народної освіти (1878-1879 рр.) / Тетяна Прищепа // Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. – Ч. I. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2016. – С.166-169.

7. Прищепа Т. Випускники російських навчальних закладів в Міністерстві народної освіти Князівства / Царства Болгарії (1877-1915 рр.) / Тетяна Прищепа // Шевченківська весна – 2016: історія: матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених / Редкол.: проф. І.К. Патриляк (голова), ас. І. Г. Адамська (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). – К.: Паперовий змій, 2016. – С.179-182.

АНОТАЦІЯ

Прищепа Т. М. Підготовка професійних кадрів для Болгарської держави у Російській імперії (1878 – 1915 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – К., 2016.

У дисертації проведено дослідження професійної підготовки болгарських кадрів у Російській імперії протягом 1878 – 1915 рр. Особливу увагу зосереджено на формуванні основних державних структур відновленої Болгарії, а також проаналізовано діяльність ТРУ. Розглянуто механізм формування болгарської армії від часу утворення ополчення у 1877 р. до його трансформації у Земське військо у липні 1878 р., а також висвітлено основні центри військової підготовки болгар у межах тогочасної Росії. Доведено, що протягом досліджуваного періоду найбільше болгарських студентів навчалося на провідних факультетах російських університетів (Київського, Новоросійського, Московського та Санкт-Петербурзького), встановлено основні напрямки здобування болгарами богословської та інженерно-технічної освіти. Розкрито професійну діяльність болгарських випускників на батьківщині та визначено їх внесок у розвиток Болгарської держави.

Ключові слова: болгар, Болгарська держава, професійна підготовка, професійні кадри, Російська імперія, навчальні заклади.

АННОТАЦИЯ

Прищепа Т. Н. Подготовка профессиональных кадров для Болгарского государства в Российской империи (1878 – 1915 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – К., 2016.

В диссертации проведено исследование профессиональной подготовки болгарских кадров в Российской империи в течение 1878 – 1915 гг. Особое внимание сосредоточено на формировании основных государственных структур восстановленной Болгарии, а также проанализирована деятельность ВРУ. Рассмотрено механизм формирования болгарской армии со времени образования ополчения в 1877 г. до его трансформации в Земское войско в июле 1878 г., а также освещены основные центры военной подготовки болгар в пределах тогдашней России. Доказано, что в течение исследуемого периода больше всего болгарских

студентов обучалось на ведущих факультетах российских университетов (Киевского, Новороссийского, Московского и Санкт-Петербургского), установлены основные направления получения болгарами богословской и инженерно-технического образования. Раскрыто профессиональную деятельность болгарских выпускников на родине и определено их вклад в развитие Болгарского государства.

Ключевые слова: болгары, Болгарское государство, профессиональная подготовка, профессиональные кадры, Российская империя, учебные заведения.

SUMMARY

Prishchepa T. M. The professional staff training for the Bulgarian state at the Russian Empire (1878 – 1915). – Presented as manuscript.

Dissertation for a candidate degree in history, speciality 07.00.02. – World history. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – K., 2016.

The dissertation deals with the professional staff training for the Bulgarian state at the Russian Empire (1878 – 1915). It was found that the theme until now has not found the adequate coverage in the scientific literature, and therefore it is relevant. The sources are sufficiently representative for a full and comprehensive coverage of the subject.

In the dissertation is analyzed the role of the Provisional Russian Administration in Bulgaria in the Bulgarian state formation. Important role in this activity V. Cherkassky and O. Dondukov-Korsakov have played. The professor of Kharkiv University M. Drinov was the founder of the Bulgarian Ministry of Education.

The formation of the Bulgarian Army began in 1877. In this year was created Bulgarian militia. In 1878 it was transformed in Zemstvo army. Large number of Bulgarian militaries studied in the Russian Empire. Basic military schools were in St. Petersburg, Kronstadt and other. It is found that during 1878 – 1915 a military education in Russia gained more than 400 Bulgarians. Eight future military Ministers of Bulgaria studied here.

On the bases of the analysis of the regulations traced the process of admission of the Bulgarian students to the educational institutions of the Russian empire. It is determined that in Bulgaria there were no institutions of higher education. Therefore, the Bulgarian government sent the Bulgarian young people to study in Russia. The graduates of Russian universities held senior positions in Bulgaria in the future. Bulgarians studied in the University of Kiev, Odessa, Moscow and Saint Petersburg.

The theological education Bulgarians gained at theological academies of Kyiv, Kazan, Moscow and St. Petersburg. It was found that one of the advantages of training in religious Bulgarians were institutions of monetary support from the Holy Synod. Also it was found that the largest number of Bulgarian students was at the Kiev Theological Academy. In the dissertation also draws attention to the activities of graduates of theological academies in Bulgaria.

The technical and engineering education Bulgarians received the Technological Institute (St. Petersburg), the Institute of Civil Engineers (St. Petersburg), the Practical

Institute of Technology (Kharkiv), the Mining Institute (Katerinoslav) and institutes of Moscow. It was determined that in Bulgaria the preparation of engineering and technical personnel considered at the national level. The Ministry of Public Education of the Principality of Bulgaria allocated funds to study the technical and engineering sciences. It was found that during 1883 – 1900 the Bulgarian government allocated seventy-three state scholarships for Bulgarians students which acquired the engineering and technical education abroad.

Keywords: Bulgaria, the Bulgarian state, training, professional staff, Russian Empire, educational institutions.

